

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/marzec-1968/106020,Marzec-68.html>

Marzec 1968 w Warszawie. Krakowskie Przedmieście, manifestujący zebrani pod pomnikiem Mikołaja Kopernika (fot. z zasobu AIPN)

ARTYKUŁ

Marzec '68

Autor: BOŻENA WITOWICZ 08.03.2024

Marzec '68 do dziś pozostaje wydarzeniem tyleż niedookreślonym, co tragicznym. Niemożność jednoznacznego uchwycenia jego istoty wynika z tego, że nie było jednego „marca '68”. W Polsce był marzec studencki, marzec inteligencki, marzec żydowski, marzec elit politycznych, marzec robotniczy, które skumulowały się w jednym okresie i nałożyły na siebie, zaciemniając istotę wydarzeń.

Był to także okres burzliwych zdarzeń na świecie, które wpłynęły na wydarzenia wewnętrzne. Przez zachodnioeuropejskie uniwersytety przetoczyła się rewolta kontrkulturowa, która miała też wpływ na aktywizację polskich studentów. W USA protestowano przeciwko wojnie wietnamskiej oraz ograniczeniom praw obywatelskich Afroamerykanów, zaś izraelsko-arabska wojna sześciodniowa z 1967 roku, w której ZSRS poparł stronę arabską, przełożyła się na nastroje antysemickie w kraju i zmuszanie do emigracji obywateli pochodzenia żydowskiego.

Katalizator

Za początek wydarzeń umownie nazywanych „marcem '68” najczęściej uważa się wiec zwołany 8 marca 1968 r. na terenie Uniwersytetu Warszawskiego, jednak dzień ten stanowił jedynie apogeum splotu okoliczności, które narastały od kilku miesięcy.

25 listopada 1967 r. odbyła się w Teatrze Narodowym premiera „Dziadów” Adama Mickiewicza w reżyserii Kazimierza Dejmka. W zamierzeniu miała ona uświetnić obchody 50. rocznicy rewolucji październikowej. Jednak – jak donosili obecni na spektaklu ubecy i cenzorzy – publika żywo reagowała na sceny dot. (krytyki) Rosji, a spektakl był w swej wymowie antyradziecki. W styczniu 1968 r. Ministerstwo Kultury podjęło decyzję o zdjęciu przedstawienia z afisza.

Marzec 1968 w Warszawie.

Krakowskie Przedmieście, kościół

św. Krzyża. Zdjęcie operacyjne SB

(fot. z zasobu AIPN)

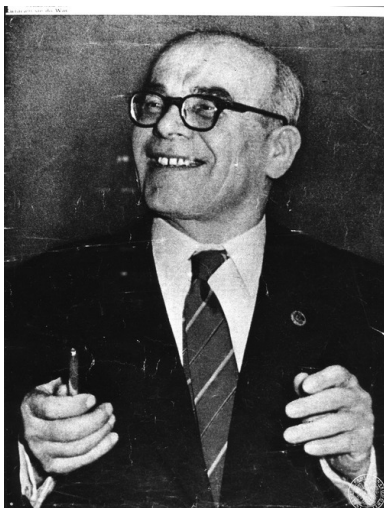
Jednak dla widzów ostatni spektakl, mający miejsce 30 stycznia, nie zakończył sprawy. Rozgoryczeni opuścili mury Teatru Narodowego i z hasłami żądającymi wolności sztuki i sprzeciwu wobec cenzury udali się na Krakowskie Przedmieście, gdzie złożyli kwiaty pod pomnikiem Adama Mickiewicza. Milicja aresztowała uczestników zajścia.

Następnego dnia studenci Uniwersytetu Warszawskiego Adam Michnik i Henryk Szlajfer opowiedzieli o pokojowej manifestacji i aresztowaniach zagranicznemu korespondentowi, za pośrednictwem którego informacje te przedostały się do zachodnich mediów. Na początku lutego studenci zainicjowali akcję zbierania podpisów pod protestem do Sejmu za zdjęcie „Dziadów”, zaś 29 lutego 1968 r. na walnym nadzwyczajnym zebraniu Związku Literatów Polskich członkowie w tajnym głosowaniu przyjęli rezolucję z żądaniem przywrócenia spektaklu. W treści dokumentu podkreślili, że zdjęcie przedstawienia jest przykładem nasilających się ingerencji władz w działalność kulturalną i twórczość artystyczną.

4 marca decyzją ministra oświaty i szkolnictwa wyższego, Adam Michnik i Henryk Szlajfer zostali skreśleni z listy studentów UW. W ich obronie stanęli inni studenci, którzy na 8 marca zwołali wiec poparcia na głównym terenie UW. W kolejnych dniach odbyły się manifestacje na uczelniach w Gdańsku, Wrocławiu, Krakowie i innych miastach. Paliwa do dalszych protestów dodała reakcja władz.

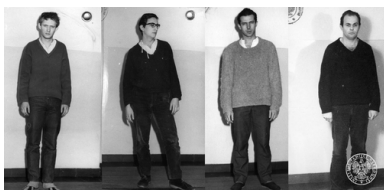
Reakcja władz

I sekretarz KC PZPR, Władysław Gomułka, wygłosił serię przemówień, w których stwierdził, m.in. że przedstawienie Dejmka zostało zdjęte, bo stało się „odskoczną do politycznych demonstracji o wymowie antyradzieckiej”, tajne głosowanie ZLP miało ukryć „organizowanie walki z naszą partią” [PZPR] za „oszukańczym hasłem obrony kultury narodowej”, spotkanie 3 marca br. w mieszkaniu Jacka Kuronia „głównie studentów pochodzenia żydowskiego, znanych z rewizjonistycznych wystąpień i poglądów” i ustalenie na nim terminu manifestacji na 8 marca – Dzień Kobiet – miało ułatwić spowodowanie zamętu.

**Władysław Gomułka, I sekretarz
KC PZPR (fot. z zasobu AIPN)**

**Od lewej: Adam Michnik, Henryk
Szlajfer, Karol Modzelewski, Jacek
Kuroń. Zdjęcia z albumu
zawierającego fotografie osób
zatrzymanych podczas wydarzeń
marcowych w 1968 r. (fot. z
zasobu AIPN)**

W rezultacie skoordynowanej akcji „wichrzyciele” – jak nazwał Gomułka manifestujących – nadali akcji agresywny charakter, a „podburzeni uczestnicy wznosili hasła o wrogiej i demagogicznej treści”. Aktywny udział wśród nich młodzieży akademickiej pochodzenia żydowskiego miało być dowodem, że „ta kategoria Żydów – obywateli polskich, uczuciowo i rozumowo nie jest związana z Polską, lecz z państwem Izrael”, a

„tym, którzy uważają Izrael za swoją ojczyznę, gotowi jesteśmy wydać emigracyjne paszporty”.

Gomułka zwrócił też uwagę na zaniedbania w pracy wychowawczej pracowników naukowo-dydaktycznych szkół wyższych, którzy rzekomo przez wiele lat

„świadomie i z premedytacją sączyli wrogie poglądy polityczne w umysły powierzonej ich pieczy młodzieży”.

Wreszcie do ciągu zdarzeń i zaangażowanych stron Gomułka włączył robotników, którzy mieli być jakoby zaatakowani w wyniku „podżegania agresywnej grupy prowodyrów”. W takiej sytuacji – argumentował – władzom nie pozostało nic innego, jak użycie milicji, by przywrócić porządek.

* * *

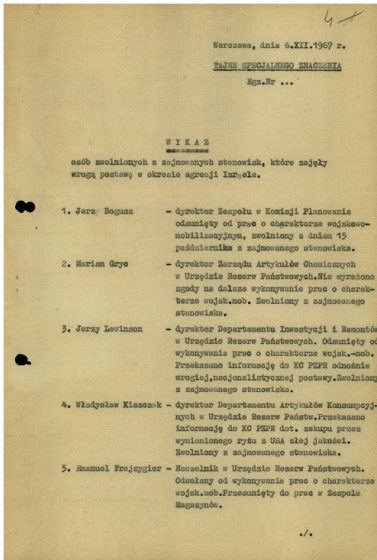
Robotnicy mieli jednak własne powody do protestów. Bałagan gospodarczy i niewydolność systemu centralnego planowania przekładały się na codzienne życie – braki podstawowych artykułów, kolejki, obcinanie zarobków za niewykonanie planu (na co nie mieli wpływu z powodu zaburzonego systemu dostaw), poczucie krzywdy.

Pokłosiem protestów oraz udziału w demonstracjach i zajściach ulicznych były aresztowania i kary. Relegowanych studentów nie przywrócono, za to decyzją z 25 marca 1968 r. władze wyrzuciły z pracy sześciu profesorów i docentów UW. Później nastąpiły dalsze zwolnienia.

Jątrzące wypowiedzi Gomułki doprowadziły także do usuwania z partii i odpowiedzialnych stanowisk osób

pochodzenia żydowskiego i zmusiły tysiące z nich do emigracji z Polski.

Dla społeczeństwa stłumienie zamieszek nie było końcem sprawy. Po Marcu '68 przyszedł Grudzień '70.

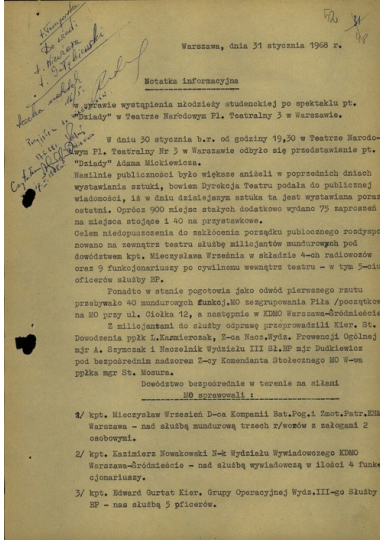
Pierwsza strona wykazu osób zwolnionych z zajmowanych stanowisk za „wrogą postawę w okresie agresji Izraela” (z zasobu AIPN)

WZNIKŁO	Ilość osób zwolnionych z zajmowanych stanowisk w okresie agresji Izraela	Ilość osób zwolnionych z zajmowanych stanowisk w okresie agresji Izraela	Ilość osób zwolnionych z zajmowanych stanowisk w okresie agresji Izraela	Ilość osób zwolnionych z zajmowanych stanowisk w okresie agresji Izraela	Ilość osób zwolnionych z zajmowanych stanowisk w okresie agresji Izraela	Ilość osób zwolnionych z zajmowanych stanowisk w okresie agresji Izraela
BIAŁEK	2	1	1	-	-	4
BUDOWA	-	-	8	-	-	8
KARONIA	4	9	2	1	-	16
...	2	2	1	-	-	5
KIELEC	-	2	-	-	-	2
KOSZALIN	1	1	-	1	-	3
LABEŁ	1	1	-	-	-	2
ŁÓDŹ m.	-	2	-	-	-	2
ŁÓDŹ wj.	1	1	2	-	-	4
OSTRA	-	2	-	-	-	2
POZNĄ	-	2	1	2	-	5
WARSZAWA	2	3	9	-	-	14
WARSZAWA m.	16	59	6	1	3	75
WARSZAWA wj.	-	4	2	-	-	6
WIELKOPOLSKA	-	4	2	-	-	6
R A Z E M	23	89	30	5	3	150

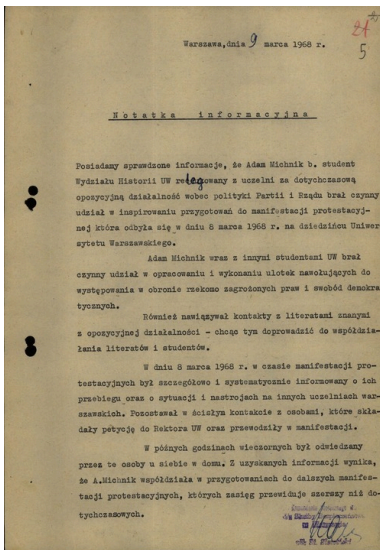
Sumaryczny wykaz osób odwołanych na terenie całego

kraju z zajmowanych stanowisk
oraz wydanych z PZPR za wrogą
postawę w okresie agresji Izraela
(z zasobu AIPN)

Pierwsza strona notatki
informacyjnej na temat protestów
młodzieży po ostatnim spektaklu
„Dziadów” w dniu 30 stycznia
1968 r. (z zasobu AIPN)

Notatka informacyjna z 9 marca 1968 r. na temat działań Adama Michnika w związku z protestami na UW w dniu 8 marca 1968 r. (z zasobu AIPN)

Wł. Cichociński
 356
 9

Sotrzymani na ulicach w dniach 7-10 marca 1968 r.

7.03 - zatrzymanych 1
 8.03 - zatrzymanych 33
 9.03 - zatrzymanych 70
 10.03 - zatrzymanych 4 /Popielicki, Grotkiewicz, Michnikowski /
 razem - 133

11.03 zatrzymano 4 /Na godzinę 10.00/
 razem - 137

 Sędzieli zatrzymanych w dniach 7-10 14033,60 r.
 10 osobom w więzieniu

1/ Sędzieli, student W /Złotociński/ - 6 dni.
 2/ Sędzieli, " " /Sociologia/ 6 dni.
 3/ Sędzieli, " " /Historia/ - 4 dni.
 4/ Sędzieli, student W /Sociologia/ - 6 dni.

5/ Sędzieli, student W /Sociologia/
 6/ Sędzieli, student W /Sociologia/
 7/ Sędzieli, student W /Sociologia/
 8/ Sędzieli, student W /Sociologia/
 9/ Sędzieli, " " /Sociologia/

10/ Sędzieli, student W /Sociologia/
 11/ Sędzieli, student W /Sociologia/ 3 tyg. 2 d.
 12/ Sędzieli, student W /Sociologia/ 3 tyg. 2 d.
 13/ Sędzieli, student W /Sociologia/ 3 tyg. 2 d.
 14/ Sędzieli, student W /Sociologia/ 3 tyg. 2 d.
 15/ Sędzieli, student W /Sociologia/ 3 tyg. 2 d.
 16/ Sędzieli, student W /Sociologia/ 3 tyg. 2 d.
 17/ Sędzieli, student W /Sociologia/ 3 tyg. 2 d.
 18/ Sędzieli, student W /Sociologia/ 3 tyg. 2 d.

W dniu 10.03 prokurator zastosował wobec nich zarzut tymczasowy.

Wszystkie zatrzymanych wyjazd przeprowadzić w więzieniu na ul. Bohaterów Warszawy.

Wykaz zatrzymanych podczas zajęć w dniach 7-10 marca 1968 r. w Warszawie (z zasobu AIPN)

Wł. Cichociński
 36
 17

WYKAZ
 - aktualnie aresztowanych -

1/ KOSCIUSZKI Jan	33/ KIKIŁSKI Witold
2/ KOSCIUSZKI Jan	34/ GŁĘBOKA Bronisława
3/ KOSCIUSZKI Barbara	35/ KIEPPEL Jan
4/ KOSCIUSZKI Adam	36/ KOSCIUSZKI Antoni
5/ KOSCIUSZKI Henryk	37/ KOSCIUSZKI Witold
6/ KOSCIUSZKI Henryk	38/ WOTAS Stanisław
7/ KOSCIUSZKI Józef	39/ KOSCIUSZKI Józef
8/ KOSCIUSZKI Antoni	40/ KOSCIUSZKI Witold
9/ KOSCIUSZKI Henryk	41/ KOSCIUSZKI Bronisława
10/ KOSCIUSZKI Zdzisław	42/ KOSCIUSZKI Józef
11/ KOSCIUSZKI Henryk	43/ KOSCIUSZKI Józef
12/ KOSCIUSZKI Waldemar	44/ KOSCIUSZKI Jan
13/ KOSCIUSZKI Aleksander	45/ KOSCIUSZKI Andrzej
14/ KOSCIUSZKI Stanisław	46/ KOSCIUSZKI Bronisława
15/ KOSCIUSZKI Józef	47/ KOSCIUSZKI Andrzej
16/ KOSCIUSZKI Jan	48/ KOSCIUSZKI Józef
17/ KOSCIUSZKI Bronisława	49/ KOSCIUSZKI Andrzej
18/ KOSCIUSZKI Andrzej	50/ KOSCIUSZKI Bronisława
19/ KOSCIUSZKI Jan	51/ KOSCIUSZKI Bronisława
20/ KOSCIUSZKI Bronisława	52/ KOSCIUSZKI Józef
21/ KOSCIUSZKI Aleksander	53/ KOSCIUSZKI Andrzej
22/ KOSCIUSZKI Jan	54/ KOSCIUSZKI Bronisława
23/ KOSCIUSZKI Henryk	55/ KOSCIUSZKI Józef
24/ KOSCIUSZKI Andrzej	56/ KOSCIUSZKI Józef
25/ KOSCIUSZKI Józef	
26/ KOSCIUSZKI Józef	
27/ KOSCIUSZKI Józef	
28/ KOSCIUSZKI Józef	
29/ KOSCIUSZKI Józef	
30/ KOSCIUSZKI Józef	
31/ KOSCIUSZKI Józef	
32/ KOSCIUSZKI Józef	

Fragment wykazu aresztowanych

za uczestnictwo w zająciach na
**UW w dniu 8 marca 1968 r. (z
zasobu AIPN)**

54 26
53 10

Sumaryczny wykaz
aresztowanych
7-14 III 68

ROZLICZENIE
zatrzymanych w dniach od 7 - 14.III.1968 r.

		w tym studentów
Skazani na areszt przez Sąd i Kolegium	- 51	17
Tymczasowo aresztowani	- 74	29
Skazani na grzywnę przez sąd i kolegium	- 39	13
Skazani na prace /rozprawy przerwane lub odrocz./	- 33	4
Unieważnieni przez Sąd	- 3	-
odpowiadają z wolnej stopy	- 11	3
<hr/>		
razem represjonowani	- 209	66
Zwolnieni w ciągu 48 godz. bez skierowania do sądu lub kolegium	- 410	60
<hr/>		
razem zatrzymanych	- 619	126

**Sumaryczny wykaz
aresztowanych za udział w
„wydarzeniach marcowych” w
dniach 7-14 marca 1968 r. (z
zasobu AIPN)**

Więcej interesujących materiałów na profilu **Archiwum IPN**

COFNIJ SIĘ